

UDK 323(497.11):323.1"1990/2020"

Predstavljenost bošnjačke nacionalne manjine u Narodnoj skupštini Republike Srbije od 1990. godine do 2020. godine

Sažetak

Ovaj rad ima za cilj da ukaže na predstavljenost bošnjačke nacionalne manjine u Narodnoj skupštini Republike Srbije od prvih višestranačkih izbora 1990. godine do poslednjih parlamentarnih izbora 2020. godine. U radu će biti predstavljene sve bošnjačke političke partije koje su osnovane od uvođenja višestranačja do danas, kao i njihove izborne rezultate na svim parlamentarnim izborima. Istovremeno, ukratko će se objasniti važnost političkog predstavljanja nacionalnih manjina, uticaj izbornog sistema na stranke nacionalnih manjina i značaj izbornih rezultata bošnjačkih političkih partija.

Ključne reči

nacionalne manjine, Bošnjaci, političke partije, izbori, Narodna skupština Republike Srbije

* Autorka je istraživač pripravnik na Institutu za političke studije. E-mail adresa: ljiljana.kolarski11@gmail.com

Uvod

Političko predstavljanje nacionalnih manjina u parlamentu predstavlja važan pokazatelj demokratske zrelosti društva. Stepenn predstavljenosti ukazuju da li parlament vrši reprezentativnu funkciju svih svojih građana bez obzira na društvene razlike u pogledu pola, rase, religije, jezika, etničke pripadnosti i drugih odlika stanovništva. Adekvatnim predstavljanjem nacionalnih manjina u predstavničkim institucijama dokazuju se pluralizam i demokratičnost istih a ujedno i ravnopravnost svih građana.

Od ukupno 22 nacionalne manjine koje žive na teritoriji Republike Srbije najbrojniji su pripadnici mađarske, romske i bošnjačke nacionalne manjine (Izbori za članove Nacionalnih saveta nacionalnih manjina, 2018). Bošnjaci predstavljaju nacionalnu manjinu koja je teritorijalno koncentrisana u Raškoj oblasti (poznatoj kao Sandžak) u šest opština: Novi Pazar, Nova Varoš, Priboj, Prijepolje, Sjenica, Tutin, dok u Novom Pazaru, Sjenici i Tutinu čine većinu. Imajući u vidu brojnost u navedenim opštinama i udeo u ukupnom broju stanovništva razumljiva je težnja Bošnjaka ka političkoj participaciji i predstavljenosti u parlamentu. Uvođenje višepartijskog sistema 1990. godine dovelo je do osnivanja političkih stranaka nacionalnih manjina što je omogućilo Bošnjacima da na ravnopravan i letigiman način zastupaju svoje interese. Brojnost bošnjačkih političkih stranaka i njihova zastupljenost u parlamentu karakteriše dinamika koja je posledica promena izbornih parametara i promena unutar bošnjačke zajednice. Od ukupno 115 registrovanih političkih stranaka 15 su stranke bošnjačke nacionalne manjine (Registar političkih stranaka [RPS] 2021).

Rad ima za cilj da pruži sveobuhvatni pregled predstavljenosti Bošnjaka u Narodnoj skupštini Republike Srbije na svim parlamentarnim izborima od uvođenja višepartizma 1990. godine do izbora 2020. godine. Zarad boljeg razumevanja političkog predstavljanja Bošnjaka, analiziraće

se koncept političkog predstavljanja nacionalnih manjina, karakteristike izbornih parametara koje utiču na predstavljenost stranaka nacionalnih manjina u parlamentu i mere koje su preduzete radi unapređenja predstavljanje političkih stranaka nacionalnih manjina.

Političko predstavljanje nacionalnih manjina

Teorijski koncept političkog predstavljanja

Pre nego što se započne analiza političkog predstavljanja neophodno je ukratko ukazati na pojam nacionalne manjine. Pored brojnih definicija domaćih i stranih autorka se odlučila za definiciju u Zakonu o nacionalnim manjinama koja glasi: nacionalna manjina je svaka grupa državljana Republike Srbije koja je po brojnosti dovoljno reprezentativna, iako predstavlja manjinu na teritoriji Republike Srbije, pripada nekoj od grupa stanovništva koje su u dugotrajnoj i čvrstvoj vezi sa teritorijom Republike Srbije i poseduje obeležja kao što su jezik, kultura, nacionalna i etnička pripadnost, poreklo ili veroispovest, po kojima se razlikuje od većine stanovništva i čiji se pripadnici odlikuju brigom da zajedno održavaju svoj zajednički identitet, uključujući kulturu, tradiciju, jezik ili religiju (Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalni manjina 2002).

Koncept političke predstavljenosti pripadnika nacionalnih manjina predmet je istraživanja mnogih autora, što dovodi do različitih tumačenja uloge i načina ostvarenja predstavljanja. Pravo na političko predstavljanje nacionalnih manjina u Republici Srbiji definiše se kao grupno pravo koje se može ostvariti osnivanjem manjinskih stranaka ili podrškom većinske stranke (Marković 2020a). Međutim, pitanje je veoma kompleksno imajući u vidu brojne faktore koji utiču na parlamentarnu reprezentaciju, poput heterogenosti političkih stranaka, izbornog sistema, pravne regulative te je iscrpan broj radova napisan na ovu temu.

Jedan od prvih koji se bavio pitanjima predstavljanja bio je John Stuart Mill. Mil, u svom delu Razmatranje o predstavničkoj vladavini, navodi da bi o pitanjima vlade trebali da odlučuju oni kojima se vlada a da granice vladavine budu u skladu sa granicama nacije (Orlović, 2008a: 23). Međutim, tako zamišljen koncept svojevrsan je izazov u pluralnim društvima koja su, prema rečima Arend Lijphart, podeljena „segmentiranim rasepima” religijske, ideološke, jezičke, regionalne, kulturne, rasne ili etničke prirode te da ne preostaje ništa drugo nego da se nužnost pretvori u vrlinu kako bi se život odvijao pod istim pravilima i zakonima (Orlović, 2008b: 39).

Posmatrajući etnički pluralizam u, političkom kontekstu, postaje jasno da je posredi pitanje političke integracije čija je uloga da približi interese većine i manjine i stvori osećaj pripadnosti zajedničkom društvu kako bi se ojačala društvena kohezija i umanjila opasnost od segregacije etničkih zajednica (Marković, 2020b: 112). Politička dimenzija integraci-

je, kao preduslov svoje potpune realizacije, pretpostavlja političko predstavljanje, tj. aktivno i ravnopravno učešće u procesu donošenja odluka i vršenja javnih funkcija. To dalje znači da je prisustvo nacionalnih manjina u predstavničkim institucijama prevashodno simboličkog efekta jer se njime eksplicitno dokazuje demokratičnost sistema i institucija (Lončar, 2020a: 376).

Profesor Orlović naglašava da parlament reprezentuje različite subjekte kao što su političke stranke, federalne jedinice, nacionalne manjine, birače određene regije, vodi računa o ravnomernoj zastupljenosti polova što potvrđuje tezu o modernoj koncepciji reprezentacije, zasnovanoj na ideji kompromisa i javnog interesa celokupnog društva kroz uvažavanje specifičnih lokalnih, nacionalnih, socijalnih i drugih interesa (Orlović, 2011c: 89). Široko je prihvaćen stav da je uloga predstavničkog tela da predstavi sve članove društva tako da preslika nacionalni sastav u celini, odnosno, da izražava različitost stanovništva kako bi se zaista smatralo reprezentativnim telom (Mesić, 2013a: 56). Pitanju reprezentativnosti u parlamentu može se prići na dva načina: prvi, da je predstavničko telo refleksija društva („mikrokosmos“) zbog čega je važno da sastav parlamenta adekvatno predstavlja socijalnu strukturu; drugi, da je još važnije zastupanje interesa preko predstavnika koje su izabrali građani (Orlović, 2011b: 41).

Poznati kanadski politički filozof Vil Kimlika (William Kymlicka) ideju predstavljanja opšte javnosti naziva idejom „predstavljanja u ogledalu“ ukoliko odražava etničke, polne ili klasne karakteristike javnosti (Kymlicka, 2002: 77). Navedenim stavovima korespondira hipoteza da će se na ovaj način ostvariti adekvatna predstavljenost, a time i vidljivost pripadnika nacionalnih manjina u predstavničkom telu, i započeti proces efektivnog unapređenja njihovih interesa. Učestalo korišćenje sintagme adekvatno predstavljanje uslovljava dalje razumevanje političkog predstavljanja relevantnim objašnjenjem. Iako kriterijumi za određenje adekvatnosti nisu naišli na jednoglasan odgovor najčešće se adekvatno odnosi na proporcionalno predstavljanje jedne grupacije shodno njenom procentualnom udelu u ukupnom broju društva. Stoga je adekvatno, odnosno proporcionalno, predstavljanje izazov izbornog sistema čiji parametri u velikoj meri utiču na strukturu parlamenta.

Prolongiranje kontinuiranog i sistemskog zanemarivanja predstavljanja neke manjine ukazuje na diskriminatorni momenat kroz njeno isključivanje iz političke zajednice što može biti okarakterisano kao „tiranija većine“ (Mesić, 2013b: 43).

Načini i faktori političkog predstavljanja nacionalnih manjina

Participaciju u političkom životu pripadnici nacionalnih manjina mogu da ostvare osnivanjem manjinskih političkih stranaka, čije će delovanje biti usmereno ka unapređenju njihovih partikularnih interesa, kao i preko

većinskih catch all stranaka. Uzimajući u obzir da je svrha političkih stranaka nacionalnih manjina predstavljanje, artikulisanje i zaštita interesa manjine razumljivo je da je manjinama lakše učešće u javnom životu ukoliko imaju svoje stranke, čime se postiže veći stepen integracije u sistem (Orlović, 2011a: 87).

Političke stranke nacionalnih manjina mogu se okarakterisati kao etničke stranke koje primarno zastupaju interese zajednice koju predstavljaju i obraćaju se samo biračima koji su njihovi sunarodnici (Horovitz 2000: Marković 2020c). Njihova posebnost pripisuje se nekolicini odlika koje ih diferenciraju u odnosu na ostale većinske stranke, a one se najčešće odnose na manji broj sledbenika, određenu etnonacionalnu pripadnost, specifične interese i drugo. Međutim, sveobuhvatniju i precizniju tipologiju političkih stranaka zasnovanu na odnosu prema nacionalnim manjinama predstavio je Florian Bieber na sledeći način: monoetničke stranke, etničke stranke sa manjinskim kandidatima, građanske stranke koje mogu biti orijentisane ka određenim etničkim grupama i multietničke stranke (Bieber, 2008a: 30). Monoetničke ukazuju na ekskluzivnost u pogledu pripadnike jedne etničke grupe što znači da mogu biti prisutne kako kod manjinskog tako i kod većinskog naroda; etničke stranke sa manjinskim kandidatima nisu usmerene ka interesima samo jedne nacionalne zajednice i neretko imaju pripadnike i simpatizere drugih nacionalnih manjina najčešće tamo gde je delovanje manjinskih stranaka zabranjeno; građanske stranke su uglavnom catch all jer nastoje da privuku pripadnike različitih grupa a posebno su karakteristične za levo orijentisane partije; multietničke partije okupljaju pripadnike različitih nacionalnih manjina te su usled ovakve orijentacije retke (Bieber, 2008b: 34).

Značajno je istaći da je definisanje političkih stranaka nacionalnih manjina prvi put zabeleženo 2003. godine u Zakonu o izmenama i dopunama Zakona o izboru narodnih poslanika Republike Srbije, u kojem se političke stranke nacionalnih manjina i koalicije političkih stranaka nacionalnih manjina definišu kao stranke čiji je osnovni cilj predstavljanje i zastupanje interesa nacionalnih manjina i zaštita i poboljšanje prava pripadnika nacionalnih manjina u skladu sa međunarodnim standardima (Orlović, 2008c: 45).

Na pitanje učešća etničkih partija, neophodno je ukazati koji su to faktori koji utiču na kandidaturu i mogućnost delotvorne participacije. Moguće je izvršiti dihotomnu podelu na spoljašnje (političko-institucionalne) i unutrašnje (kulturološko-etničke) faktore. Lončar analizira faktore kroz vizuru institucionalnih podsticaja koji određuju otvorenost političkog sistema prema manjinskim strankama i tzv. diskurzivnog oportuniteta koji se odnosi na shvatanja građanstva, nacionalnih identiteta, manjinskih prava jer oni snažno utiču na nivo mobilnosti kolektivnih manjinskih identiteta (Lončar, 2020b: 377). Kako se primećuje, neophodno je demokratski dizajnirano ustrojstvo institucija i sistema otvorenih ka uvažavanju participacije i reprezentacije manjina za čiju su realizaciju neophodni raspoloživi resursi oličeni u: finansijskoj pomoći za formiranje

političke stranke i njenih daljih aktivnosti, stepen obrazovanja predstavničkog kadra kao i njihov socijalni status, mediji na manjinskim jezicima i drugo. Lončar dodaje (Lončar, 2020v: 380) da „jača etnička identifikacija podstiče politički angažman kroz manjinske liste jer manjinske partije očekuju stabilnu podršku birača čiji se glasovi neće rasipati na građanske ili većinske partije”.

Faktori koji utiču na predstavljanje manjina karakteriše brojnost i raznolikost a shodno intenzitetu uticaja najčešće se ističu sledećih šest:

1. izborni sistem (većinski ili proporcionalni, stepen proporcionalnosti, broj i raspored izbornih jedinica, izborni cenzus, otvorene ili zatvorene izborne liste)
2. brojnost nacionalnih manjina
3. teritorijalna koncentrisanost
4. stepen integrisanosti manjine u društvu i politički sistem
5. postojanje jedne ili više manjinskih stranaka
6. glasanje nacionalnih manjina za većinske stranke (Orlović, 2008d: 29).

Iako odlučujuću ulogu u izborima imaju birači, neosporan je uticaj izbornog sistema na predstavljanje nacionalnim manjina u izbornim telima tamo gde postoje stranke nacionalnih manjina (Centar za slobodne izbore i demokratiju [CESID] 2002). Uvreženo je mišljenje da je proporcionalni izborni sistem najpogodniji za reprezentaciju nacionalnih manjina posebno ukoliko su one različito teritorijalno raspoređene, dok je za nacionalne manjine koncentrisane na jednoj teritoriji pogodniji većinski izborni sistem. Istovremeno, u cilju preveniranja neadekvatne predstavljenosti nacionalnih manjina primenjuju se različite strategije i afirmativne mere među kojima su: povoljniji uslovi za registraciju i prijavljivanje manjinskih lista, određivanje granica izbornih jedinica, kvote za stranačke kandidate, rezervisana mesta u parlamentu (Orlović, 2008e: 43). Neophodno je analitički i oprezno pristupiti svim mogućim strategijama koje su na raspolaganju, sa posebnim osvrtom na okolnosti u kojima se primenjuju.

Političke stranke bošnjačke nacionalne manjine na parlamentarnim izborima

Ponovno uspostavljanje višestranačja dočekano je sa velikim oduševljenjem među mnogima koji su smatrali da njihovi interesi nisu adekvatno ostvareni usled dominacije komunističke partije što ukazuje eksplozivni rast broja političkih stranaka. Tu priliku svesrdno su iskoristili pripadnici nacionalnih manjina jer su dobili mogućnost da osnuju svoje manjinske stranke koje će na odgovarajući način zagovarati unapređenje njihovih specifičnih interesa.

Od obnove višestranačja u Srbiji 1990. godine do 2020. godine održano je 12 parlamentarnih izbora (1990, 1992, 1993, 1997, 2000, 2003, 2007, 2008, 2012, 2014, 2016, 2020) na kojima je broj bošnjačkih poli-

tičkih stranaka bio promjenljiv (Lončar, 2020g: 378). Najveći uticaj na nepostojanje pravilnosti kada je reč o zasupljenosti manjinskih stranaka u parlamentu, a time i bošnjačkih političkih stranaka, imale su promene izbornog sistema, izbornog praga, veličine izborne jedinice, odabir formule za raspodelu mandata, brojnost nacionalne manjine kao i fragmentacija Bošnjaka u više političkih stranaka što je otežalo ispunjavanje određenih izbornih normi, poput izbornog praga, i uskratilo prisustvo u parlamentu.

Pripadnici bošnjačke nacionalne manjine su među prvima iskoristili pogodnost novog partijskog sistema te je iste godine, 29. jula 1990. godine u Novom Pazaru, došlo do osnivanja prve bošnjačke političke stranke pod nazivom Stranka demokratske akcije Sandžaka (SDA Sandžaka) sa Sulejmanom Ugljaninom na mestu predsednika stranke (Stranka demokratske akcije Sandžaka n.d.). Značajno je napomenuti da se SDA smatra centralnom političkom organizacijom Bošnjaka na tlu bivše Jugoslavije, koja će ulogu zastupnika interesa i pokretača političke aktivnosti Bošnjaka nastaviti nakon rata preko svoja dva ogranka: SDA Sandžak u Srbiji i SDA BiH u Bosni i Hercegovini.

Teritorijalna grupisanosti i uspešno dobijanje podrške većine Bošnjaka rezultiralo je ulaskom u parlament stranaka SDA i DRSM na prvim parlamentarnim izborima u Srbiji 9. decembra 1990. godine, koji su održani po dvokružnom većinskim izbornom sistemu sa 250 jednomandatnih izbornih jedinica, osvojivši 4 poslanička mesta (SDA 3, DRSM 1) (B92 n.d.). S obzirom na pravila većinskog izbornog sistema, u kojem se većina potrebnih glasova teško dostiže, brojnost bošnjačke nacionalne manjine i ostvarene podrške, može se zaključiti da su Bošnjaci ostvarili dobar

Tabela 1. Prisustvo bošnjačkih političkih stranaka/lista u NSRS 1990-2020

<i>Parlamentarni izbori</i>	Manjinska partija-lista koja je osvojila mandate	Indeks reprezentacije	Osvojeni glasovi (%)	Broj mandata	Ukupno mandata
1990.	SDA, DRSM	0,66 ¹ /	1,7 0,4	3 1	4
1992.	DRSM	0 ²	0,13	1	1
1993.	/				0
1997.	SDA koalicija	0,52	1,20	3	3
2000.	/	/			0
2003.	/	/			0

[1] U Popisu stanovništva iz 1990. godine nema podataka o Bošnjacima zbog čega su za računanje indeksa uzeti podaci iz Popisa 2002. godine.

[2] Za računanje indeksa uzeti su podaci o etničkoj strukturi stanovništva Srbije bez Kosova i Metohije, tako da mandati SRSM iz Prizrena nisu uračunati u bošnjačke mandate.

2007.	SDA koalicija	0,44	0,84	2	2
2008.	SDA koalicija	0,44	0,92	2	2
2012.	SDA Sve zajedno koalicija	0,60	0,72 0,64	2 1	3
2014.	SDA	0,59	0,98	3	3
2016.	SDA SPP	0,80	0,80 0,86	2 2	4
2020.	SPP SDA	1,39	1 0,77	4 3	7

Izvor: Lončar 2020d

Izborni rezultat jer je predstavljenost u parlamentu na ovim izborima uspešno ostvarena. Međutim, nesaglasnost Bošnjaka po pitanju identiteta, etničkog i kulturnog statusa dovela je do zategnutih odnosa unutar bošnjačke zajednice i počela da se preslikava na programe i ciljeva političkih stranaka što je, između ostalog, 1991. godine dovelo do fragmentacije SDA i osnivanja Liberalno-bošnjačke organizacije Sandžaka (Hodžić, 2017a: 37). Bez obzira na takve promene SDA ostaje dominantna politička stranka Bošnjaka sa jasnom vizijom o autonomiji Sandžaka definisanom u Memorandumu o specijalnom statusu Sandžaka čije će donošenje prethoditi referendumu 1992. godine (Hodžić, 2017b: 41). Iste godine održani su parlamentarni izbori čija se specifičnost ogledala u tome što su bili prvi izbori od raspada SFRJ i prvi izbori organizovani po proporcionalnom sistemu sa smanjenim brojem izbornih jedinica na 9 (B92, n.d.). Proporcionalni sistem omogućava podelu poslaničkih mandata između velikog broja političkih stranaka, srazmerno broju osvojenih glasova, što načelno pogoduje manjinama da lakše uđu u parlament (Pajvančić, 2014: 36). 1992. godine uveden je proporcionalni izborni sistem sa devet izbornih jedinica, 5%-nim izbornim pragom i D'Ontovom formulom za raspodelu mandata, a ista pravila biće zastupljena na narednim izborima (Jovanović 2008, 23 citirano u: Lončar 2011, 361).

Zahtevajući autonomiju, izglasanoj na referendumu 1992. godine, SDA bojkotuje parlamentarne izbore 1992. i 1993. godine i ostavlja Bošnjake bez poslanika iz svojih redova u parlamentu, dok je Demokratska reformska stranka Muslimana (DRSM) učestvovala na parlamentarnim izborima 1992. godine osvojivši 1 poslaničko mesto a 1993. godine, usled nemogućnosti prelaska cenzusa od 5%, nije uspela da uđe u parlament (Lončar, 2020d: 380). Bojkot parlamentarnih izbora 1992. godine i 1993. godine od strane SDA može se tumačiti kao pogrešno povučen potez iz dva razloga: prvo, SDA je ostala bez poslanika u parlamentu i prouzrokovala nezadovoljstvo i prelivanje jednog dela glasova svojih birača drugim stranakama ili apstinenciju istih; drugo, broj mandata Bošnjaka bi u ukupnom broju bio veći.

Uoči novih parlamentarnih izbora 1997. godine nezadovoljstvo delovanjem SDA, zbog snažnog nacionalističkog narativa, podstaklo je stvaranje novog političkog igrača Sandžačke demokratske partije (SDP) koju je predvodio Rasim Ljajić (Sandžačka demokratska partija [SDP] 2021). SDP je imao drugačiju viziju od SDA usmerenu ka prevazilaženju teritorijalnih i etničkih okvira svojih birača, afirmaciji manjinskih sloboda i prava, legitimnih prava nacionalnih zajednica i demokratizaciji (Statut Sandžačke demokratske partije 1997, čl. 7). Za SDP je karakteristično da nikada nije samostalno ostvojila mandate već je to uspevala uvek kroz koaliciju sa većinskim partijama.

Promene izbornih kriterijuma dogodile su se na izborima 21. septembra 1997. godine kada je usledilo povećanje broja izbornih jedinica sa 9 na 29 dok je visok izborni prag predstavljao nepremostivu prepreku većini manjinskih partija (Lončar 2011a). Nakon višegodišnjeg bojkota bošnjačke partije se te godine vraćaju na parlamentarnu scenu u koaliciji Lista za Sandžak – dr Sulejman Ugljanin i osvajaju 3 poslanička mesta (Bašić i Crnjanski, 2006a: 142). Peti parlamentarni izbori održani su 23. decembra 2000. godine sa promenom izbornih jedinica te je ovog puta Srbija postala jedna izborna jedinica, a bitna činjenica je da samostalne liste stranaka nacionalnih manjina potpuno nestaju iz Parlamenta (Lončar, 2011a: 102). Čini se da u petooktobarskoj atmosferi nije bila primetna zastupljenost manjina u parlamentu jer nijedna stranka nacionalnih manjina nije uspela da samostalno osvoji mandate već su to uspele preko izborne liste Demokratske opozicije Srbije (DOS) koju je činilo ukupno 18 političkih stranaka od kojih jedna bošnjačka, Sandžačka demokratska partija (Lončar, 2011b: 89).

Sledeći parlamentarni izbori održani su 28. decembra 2003. godine po istim parametrima: proporcionalni izborni sistem, jedna izborna jedinica, cenzus od 5% i čini se da su upravo oni još jednom ukazali na manjkavosti ovakvog sistema jer se nijedna manjinska stranka nije kandidovala samostalno tako da je parlament ostao bez samostalno izabranih predstavnika manjina. Ispostavilo se da je cenzus od 5% predstavljao nepremostivu prepreku čak i za udružene manjinske stranke koje su preko liste Zajedno za toleranciju, sa osvojenih 4,23% glasova pokušale da se izbere za poslanička mesta (Bursać, 2020a: 233). U odnosu na tri bošnjačke stranke koje su se kandidovale preko pomenute koalicije Lista za Sandžak je kao bolje rešenje izabrala kandidaturu preko liste većinske, opozicione Demokratske stranke što joj je donelo dva poslanička mesta (Bursać, 2020b: 234). Ipak, efekti postojećih izbornih parametara ukazali su na neophodnost donošenja mehanizma kojim bi se olakšao i podstakao veći stepen učešća manjina u parlamentarnom životu. Nakon neuspeha liste Zajedno za toleranciju usledio je dogovor političkih predstavnika Sandžačke demokratske partije i Saveza vojvođanskih Mađara sa tadašnjim premijerom u vezi uvođenja prirodnog izbornog praga za stranke nacionalnih manjina (Bašić i Crnjanski, 2006c: 30).

Nakon razmatranja mogućih opcija za poboljšanje uslova učešća stranaka nacionalnih manjina u parlamentarnom životu doneto je rešenje. Ono je poznato kao mere afirmativne akcije što je podrazumevalo ukidanje izbornog cenzusa od 5% za liste manjina, odnosno uvođenje izbornog praga, što znači da je manjinskim strankama za ulazak u Narodnu skupštinu dovoljno onoliko glasova koliko je neophodno za osvajanje jednog poslaničkog mandata, približno 0,4% glasova (Bursać, 2020c: 235). Bašić i Crnjanski ističu da merama, pak, nije regulisano smanjenje broja od 10.000 potpisa koji su neophodni za podržavanje izborne liste ali da je tu nedoslednost privremeno otklonila odluka Republičke izborne komisije na osnovu koje je strankama i koalicijama nacionalnih manjina omogućeno da na sledećim izborima učestvuju nakon što obezbede podršku najmanje 3.000 birača (Bašić i Crnjanski, 2006b: 33). Ovakav mehanizam omogućio je nacionalnim manjinama da uđu u Narodnu skupštinu na samostalnim listama na sledećim parlamentarnim izborima održanim 21. januara 2007. godine kada su Bošnjaci uspeali da preko koalicije Lista za Sandžak dr – Sulejman Ugljanin osvoje dva poslanička mesta (B92 n.d.).

Međutim, 2007. godina nije značajna samo po ulasku stranaka nacionalnih manjina u parlament na samostalnim listama već i po promenama koje su se desile unutar Islamske zajednice i posledično dovele do promene stranačke scene. Naime, te godine došlo je do rascepa u Islamskoj zajednici na Islamsku zajednicu Srbije i Islamsku zajednicu u Srbiji čiji će lider, muftija Muamer Zukorlić, svojim političkim angažmanom postati treći značajni politički lider Bošnjaka, pored Sulejmana Ugljanina i Rasima Ljajića. Nakon rascepa Islamske zajednice 2007. godine i postavljanja za muftiju Islamske zajednice u Srbiji politički angažman Muamera Zukorlića počeo je da ide uzlaznom putanjom. Na izborima za Nacionalno vijeće (Nacionalni savet) 2010. godine pobedila je Bošnjačka kulturna zajednica (BKZ) koju je predvodio. Pobeda je prethodila osnivanju političkog krila pomenute organizacije pod nazivom Bošnjačka demokratska zajednica (BDZ) i potvrdila izjavu Zukorlića da „će treća politička opcija Bošnjaka nastati ili ujedinjavanjem manjih stranaka ili nastankom sasvim nove političke stranke“ (Rolitika 2010). BDZ je preimenovana u Stranku pravde i pomirenja (SPP) 2017. godine kada Muamer Zukorlić postaje njen lider (Statut SPP 2017).

Tendencija ulaska samostalnih lista nacionalnih manjina u parlamentu nastavila se i na parlamentarnim izborima 2008. godine. Bošnjačka samostalna lista pod nazivom Bošnjačka lista za evropski Sandžak, koju su činile Stranka demokratske akcije, Socijalno-liberalna partija Sandžaka, Bošnjačka demokratska stranka Sandžaka i Reformska demokratska partija Sandžaka (SDA-SLPS-BDSS-RDPS) osvojila je dva poslanička mesta dok je SDP Rasima Ljajića ostvarila bolji izborni rezultat osvojivši četiri poslanička mesta preko izborne liste „Za evropsu Srbiju-Boris Tadić“ na kojoj je bila zajedno sa Demokratskom strankom, G17+, Srpskim pokretom obnove i Ligom socijaldemokrata Vojvodine (Hodžić, 2017c: 49). Da-

kle, Bošnjaci su na tim izborima osvojili ukupno šest poslaničkih mesta što je uspeh u odnosu na ranije ostvarene izborne rezultate.

Na parlamentarnim izborima 2012. godine Bošnjaci su ostvarili slabiji izborni rezultat. SDA Sulejmana Ugljanina osvojila je dva mandata, dok je prva multietnička manjinska koalicija, sastavljena od 5 manjinskih stranaka (Bošnjačke demokratske zajednice, Građanskog saveza Mađara Vojvodine, Demokratske zajednice Hrvata, Demokratske zajednice vojvodanskih Mađara i Slovačke stranke), čiji je nosilac bio lider BDZ Emir Elfić, osvojila jedno mesto u parlamentu (Lončar 2020c). Značajno je istaći da SDP na ovim izborima, kao i na prethodnim izborima, karakteriše kandidatura kroz koalicije sa demokratskim strankama i manjinskim strankama. Na parlamentarnim izborima 2014. godine izašla je lista SDA Sulejmana Ugljanina koja uspeva da osvoji tri poslanička mesta, dok se druga bošnjačka stranka BDZS odlučila za koaliciju sa Liberalno demokratskom partijom (LDP) Čedomira Jovanovića i Socijaldemokratskom unijom (SDU) Žarka Koraća ali bez osvojenih poslaničkih mesta (Danas 2014a). Treća bošnjačka stranka BDZ Emira Elfića stvorila je manjinsku koaliciju pod nazivom Lista nacionalnih zajednica (naslednica liste Sve zajedno iz 2012. godine) zajedno sa Građanskim savezom Mađara, Demokratskom zajednicom Hrvata, Mađarskim pokretom nade i Strankom mađarskog jedinstva ali ni ona nije uspela da osvoji poslaničke mandate. Ovi izbori ukazuju na odsustvo jedinstvenog stava o pravcu delovanja ostvarenja interesa Bošnjaka ali ujedno i potvrdu da je SDA najdominantnija Bošnjačka partija (Danas 2014b).

Međutim, SDA Sulejmana Ugljanina dobija novog rivala iz bošnjačkih redova na parlamentarnim izborima 2016. godine. Bošnjačka demokratska zajednica koju je predvodio Muamer Zukorlić uspela je da dobije dovoljnu podršku birača za ulazak u parlament što je doprinelo izjednačavanju broja poslaničkih mesta sa SDA. Obe bošnjačke stranke osvojile su dva poslanička mesta. Poslednji parlamentarni izbori održani su u vanrednom stanju prouzrokovanim korona virusom ali i bojkotom opozicije. Bez obzira na otežane okolnosti, bošnjačke stranke su ostvarile najbolji izborni rezultat do sada osvojivši ukupno sedam poslaničkih mesta. SDA Sulejmana Ugljanina je sama izašla na izbore i uspela da osvoji tri poslanička mesta dok je SPP Muamera Zukorlića izašla u koaliciji sa Demokratskom partijom Makedonaca (DPM) ali su samo predstavnici SPP osvojili četiri poslanička mandata (Lončar, 2020e: 104).

Zaključak

Bošnjačka nacionalna manjina iskoristila je pogodnost višestranačja osnivanjem manjinskih političkih stranaka koje odlikuju brojnost i diverzitet programa. Aktivnom participacijom Bošnjaci su dobili priliku da na legitiman način ukažu na specifične potrebe i probleme sa kojima se susreću. Njihova zastupljenost u parlamentu tokom tri decenije nije bila

konstantna već je varirala, što se najčešće posmatra kao posledica promena izbornih parametara. Od ukupno 12 parlamentarnih izbora koji su se organizovali u periodu od 1990. do 2020. godine Bošnjaci nisu osvojili mesta u parlamentu na izborima 1993. godine, 2000. i 2003. godine. Na prvim pomenutim izborima uticala su politička dešavanja i referendum o autonomiji dok su na sledećim pomenutim izborima presudnu ulogu imali otežavajući izborni uslovi, jedna izborna jedinica i visok cenzus od 5%. Merama afirmativne akcije kojim je za nacionalne manjine ukinut izborni cenzus od 5% i uveden izborni prag od 0,4 % broj poslanika iz bošnjačkih stranaka postepeno je počeo da se povećava. Pored SDA, kao dominantne političke stranke Bošnjaka, koja je gotovo na svim parlamentarnim izborima uspevala da osvoji poslanička mesta samostalno, primetna je pojava SPP koja je na poslednje održanim parlamentarnim izborima uspela da osvoji više poslaničkih mesta od SDA. U tom pogledu najuspešniji su parlamentarni izbori 2020. godine kada su Bošnjaci ukupno osvojili sedam poslaničkih mesta. Navedeni pregled ukazuje da formalna komponenta političke predstavljenosti mora biti upotpunjena praktičnim merama koje garantuju reprezentaciju i delotvornu participaciju pripadnicima nacionalnih manjina. Stoga se može zaključiti da je Republika Srbija merama afirmativne akcije uspela da modifikuje izborne uslove koji su doprineli većoj zastupljenosti bošnjačke nacionalne manjine u parlamentu.

Representation of the Bosniak national minority in the National Assembly of the Republic of Serbia from 1990 to 2020

Abstract

This paper aims to point out the representation of the Bosniak national minority in the National Assembly of the Republic of Serbia from the first multi-party elections in 1990 to the last parliamentary elections in 2020. The paper will present all Bosniak political parties that have been established since the introduction of multiparty politics until today, as well as their election results in all parliamentary elections. At the same time, the importance of the political representation of national minorities, the impact of the electoral system on national minority parties and the importance of the election results of Bosniak political parties will be briefly explained.

Key words

national minorities, Bosniaks, political parties, elections, National Assembly of the Republic of Serbia

Literatura

- B92. n.d. Sazivi parlamenta od 1990. do danas. Poslednji pristup 3. april 2020. <https://www.b92.net/info/izbori2020/parlament.php?year=1990>
- Bašić, Goran, i Katarina Crnjanski (2006). *Politička participacija i kulturna autonomija nacionalnih manjina u Srbiji*. Beograd: Friedrich Ebert Stiftung i Centar za istraživanje etniciteta.
- Bieber, Florian (2008). „Introduction: Minority Participation and Political Parties.” U *Political Parties and Minority Participation*, ur. Florian Bieber, 5-3. Skopje: Friedrich Ebert Stiftung.
- Bursać, Dejan (2020). „Manjine u parlamentu-istorija, problemi i rešenja.” *Talas*. Poslednji pristup 4. april 2021. <https://talas.rs/2020/09/15/manjine-u-parlamentu-istorija-problemi-i-resenja/>
- Centar za slobodne izbore i demokratiju [CESID] (2002). *Izborni zakon i nacionalne manjine*. Beograd: Centar za slobodne izbore i demokratiju.
- Danas (2014). „Bošnjaci u više kolona”. Poslednji pristup 01. april 2021. <https://www.danas.rs/drustvo/bosnjaci-u-vise-kolona/>
- Hodžić, Jasmin (2017). „Političko predstavljanje nacionalnih manjina u Srbiji 1990-2015.” Master rad. Univerzitet u Beogradu: Fakultet političkih nauka.
- Kimlika. Vil (2002). *Multikulturalno građanstvo, liberalna teorija manjinskih prava*. Novi Sad: Centar za multikulturalnost.
- Lončar, Jelena (2011). „Predstavljenost manjina i marginalizovanih grupa u parlamentu Srbije.” U *Partije i izbori u Srbiji 20 godina*, ur. Slaviša Orlović, 353-367. Beograd: Fondacija Friedrich Ebert Stiftung i Fakultet političkih studija – Centar za demokratiju.
- Marković, Ksenija (2020). „Pravo na političko predstavljanje nacionalnih manjina: međunarodni standardi i primena ovog prava u Republici Srbiji.” U *Promišljanja aktuelnih društvenih izazova: regionalni i globalni kontekst*, ur. Ivana Arsić i Vladimir Mentus, 181–207. Beograd: Institut društvenih nauka.
- Mesić, Milan (2013). „Pojam nacionalne manjine i njihovo političko predstavljanje: slučaj Hrvatske.” *Politička misao* 50 (4): 107–131. Doi: 321.014: 323.1(497.5)
- Orlović, Slaviša (2008). *Politički život Srbije između partokratije i demokratije*. Beograd: Službeni glasnik.
- Orlović, Slaviša (2011). „Političko predstavljanje nacionalnih manjina-Srbija komparativnoj perspektivi”. *Migracijske i etničke teme* 27 (3): 393-417. Doi: 323.15:324(497.11)
- Politika (2010). „Muftija Zukorlić-od verskog do političkog vođe.” Poslednji pristup 5.april 2021. <http://www.politika.co.rs/sr/clanak/137808/>
- Statut Sandžачke demokratske partije, Poslednji pristup 06. april 2021. godine <https://sdp.co.rs/wp-content/uploads/2019/06/STATUT-SDP.pdf>
- Statut Stranke pravde i pomirenja. 2017. Poslednji pristup 05. april 2021. http://spp.rs/?page_id=2592
- Stranka demokratske akcije Sandžaka [SDA Sandžaka]. n.d. „Osnivački akt.” Poslednji pristup 25. mart 2021. godine <https://www.sda.rs/osnivacki-akt/>
- Лончар, Јелена (2020). „Избори и представљање националних мањина у Србији 1990-2020. У *Како, кога и зашто смо бирали, избори у Србији 1990-2020. године*, ур. Милан Јовановић и Душан Вучићевић, 843–867. Београд: Институт за политичке студије.

- Министарство државне управе и локалне самоуправе. Регистар политичких странака. Последњи приступ 18. март 2021.године. <http://mduls.gov.rs/registri/registar-politickih-stranaka/?script=lat>.
- Пајванчић, Маријана (2014). *Уставно право*. Нови Сад: Правни факултет Универзитета у Новом Саду.
- Републички завод за статистику Републике Србије, *Избори за чланове Националних савета националних мањина*, 2018, 3.